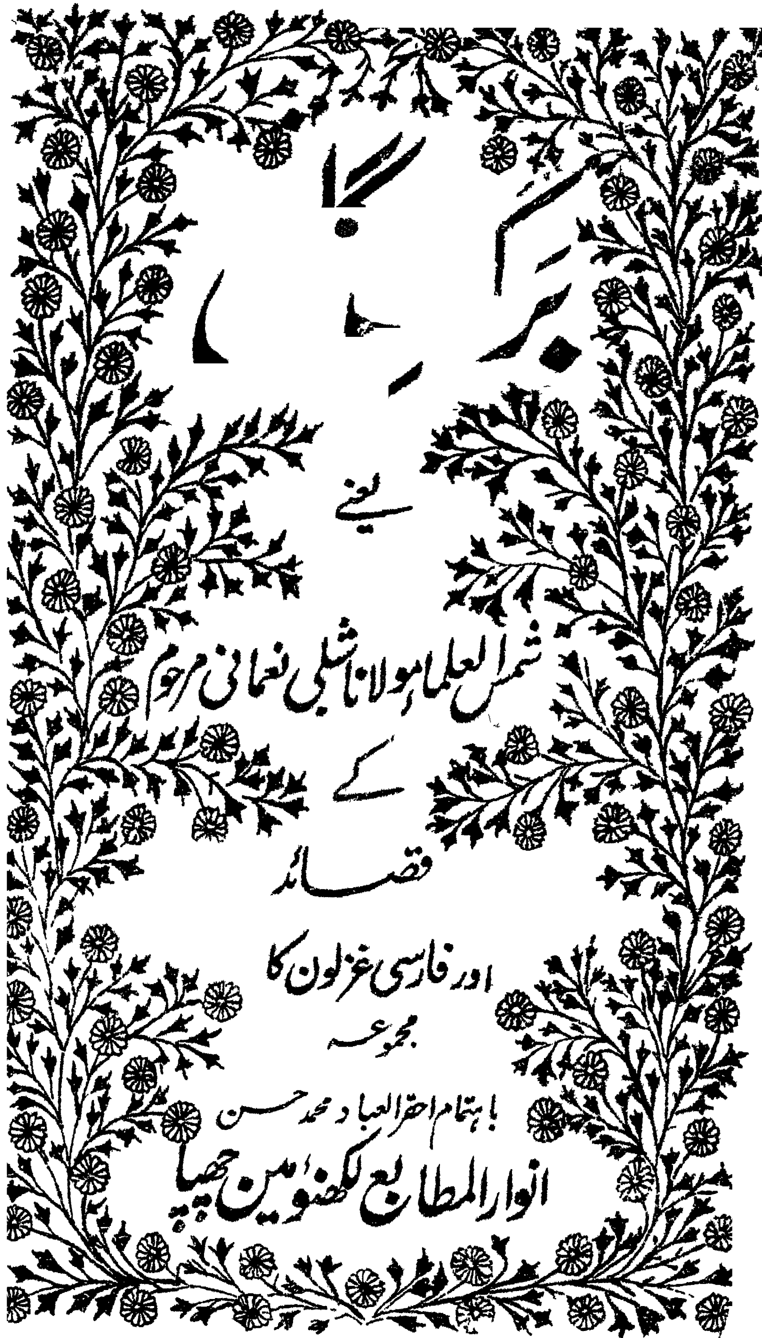

برگ گل
یعنے
شمس العلما مولانا شبلی نعمانی مرحوم
کے
قصائد
اور فارسی غزلون کا
مجموعہ
باہتمام احقر العباد محمد حسن
انوار المطابع لکھنؤ مین چھپا

(بسم اللہ الرحمن الرحیم)

تیر بہدف مجربات

اکسیر حیات جملہ جسمانی تکالیف درد، موچ، چوٹ، زخم، وجع المفاصل، لیواسیر، رقت، سرعت، جریان، ورم، پیٹ کے درد وغیرہ کے لیے اس سے بہتر دوا اس صدی میں ایجاد نہیں ہوئی، سفر حضر، دورہ اور گشت میں اسکا رکھنا نہایت ضروری ہے قیمت فی شیشی عہ محصولڈاک وپیکنگ صرف ۷/

اکسیر مراد جریان و کثرت احتلام کو دور کرتا ہے، درد سر، دوران سر و سستی و کمزوری کا دافع ہے اعضائے رئیسہ کو قوت دیتا ہے منی مغلظ بھی ہے، توانائی و قوت دینا اسکا ضروری فعل ہے نا امید نہ ہوجیے کم سے کم ایک ہفتہ اسکو استعمال کرکے اسکے عجیب و غریب اثر کو ملاحظہ فرمائیے۔ ایک ہفتہ کی خوراک عہ دو ہفتہ عہ محصولڈاک ہر صورت میں ۷/

نمک فخری بدہضمی، پیٹ کے درد، نفخ، کھٹی یا جلی ڈکاروں، کمی اشتہا اور ضعف معدہ کے لیے بہترین نمک۔ نمک فخری کی مقبولیت کا یہی راز ہے کہ حلق سے اترتے ہی معدہ کی اصلاح شروع ہو جاتی ہے۔ جو لوگ معدہ کی شکایات سے مایوس ہو چکے ہوں ایک بار تجربہ کریں۔ ہر گھر اور ہر خاندان میں اسکی ایک شیشی موجود رہنا نہایت ضروری ہے، قیمت فی شیشی کلاں عہ/ محصول ڈاک و پیکنگ صرف ۸/

سفوف آتشک اکسیر ہے مرض نہایت ہی کم عرصہ میں یقیناً دور ہو جاتا ہے اسپر مجھکو فخر ہے خصوصاً اس وجہ سے کہ جناب حکیم عبد المجید خان صاحب دہلوی اس نسخہ کی قیمت مبلغ تین ہزار روپیہ عنایت فرماتے تھے واقعی یہ نسخہ ایسا ہی بیش بہا ہے بڑی تعریف یہ ہے کہ اور دواؤں کی طرح اسکے استعمال سے نہ منھ آتا ہے اور نہ دانت اور دست کی مطلق تکلیف ہوتی ہے اور زیادہ یہ کہ پھر کبھی یہ مرض تمام عمر عود نہیں کرتا قیمت عہ محصولڈاک و پیکنگ ۔/

نمک انواری درد گردہ، ریگ مثانہ و پتھری کے لیے اپنا مثل نہیں رکھتا دمہ کے لیے بے انتہا مفید ہے، جو حضرات مختلف معالجات سے پریشان ہو کر نا امید ہو چکے تھے الحمد للہ کہ نمک انواری اُن کے لیے ہمیشہ تریاق و اکسیر ثابت ہوا۔ قیمت فی شیشی کلاں عہ/ محصولڈاک و پیکنگ ۷/

سرمہ حسینی غبار، دھند، جالا، رتوندی اور ضعف بصارت کے لیے بے مثل و بے نظیر سرمہ اگر اعتبار نہ ہو تو بطور آزمایش چند روز استعمال فرمائیے تاکہ تجربہ کے بعد ہماری سچائی اور صداقت ثابت ہو قیمت فی تولہ عہ/ نصف تولہ ۸/ محصول ڈاک و پیکنگ ہر صورت میں ۷/
(۲ کے ٹکٹ آنے پر نمونہ فوراً بھیجا جاتا ہے)

المشتہر: مظہر حسن نمبر ۵۳ وکٹوریہ اسٹریٹ۔ لکھنو

بسم اللہ الرحمن الرحیم

مرثیۂ شیخ حبیب اللہ صاحب مرحوم المتوفی ۱۲ر نومبر سنہ ۱۹۰۰ء

از

شبلی نعمانی خلفِ شیخ مرحوم

هان ای پدر نہ گویمت این ورنہ آن مکن	زنہار عزمِ رہروی آن جہان مکن
دعوای صبر گہ بہ غلط ہم نکردہ ام	ہان اے پدر! بہ صبر مرا امتحان مکن
دستان سرای بزمِ طرب بودہ ام پدر	ما را بنوحہ زمزمہ سنجِ فغان مکن
کوہِ غمِ فراقِ تو دانم کہ برکشم؟	با چون منی شکستہ و زار این گمان مکن
پیرانہ روی روشنِ تو آفتاب بود	این آفتاب از نظرِ ما نہان مکن

دانسته ام که رو به فنا دارد آنچه هست   این نکته را ولیک تو خاطرنشان مکن
مهدی اگر گذشت سه تن باز مانده ایم   با ما بباش و همرهی رفتگان مکن

مپسند این که بیکس و بی خان و مان شود
هان آن قدر بمان که مظفر جوان شود

رفتی و حال قوم ندانی که چون شده است   دلها تمام از غم و از غصه خون شده است
ایوان قوم کز تو سرش چرخ سود بود   در جنبش است و کنگرهایش نگون شده است
آن قوم کز تو پایهٔ جاهش بلند بود   زار و نژند و خسته و خوار و زبون شده است
آن صفحات دفتر اقبال پاره گشت   آن کاسهای خوان نعم واژگون شده است
مهر از افق دمید و همان تیره ماند دهر   از بسکه دود آه ز دلها برون شده است
تو از میانه رفتی و ما را به درد تو   از جسم تاب رفته و از دل سکون شده است
پرسی اگر ز بیش و کم ماجرای ما   کم گشته شادمانی و ماتم فزون شده است

ای مرگ! ای سیاه کن روزگار ما
شرمت نیامد از دل امیدوار ما

در شهر کیست کز غم تو دیده تر نکرد | یک دل نبوده است که صد ناله سر نکرد

دانسته پاس خاطر ایشان نداشتی | یا کس ترا ز حال عزیزان خبر نکرد

با آنکه شور حشر ببالین گه تو بود | چشم مبارک تو از خواب بر نکرد

با آنکه ناله ام جگر سنگ را گداخت | در حیرتم که در دل نرمت اثر نکرد

زنهار در کنار دلش جا نداده ام | بر تیر آه کز دل گردون گذر نکرد

عذرم بنه دراز اگر شد حدیث غم | کین داستان درد کسی مختصر نکرد

معذورم ار ز دیده چکد انگشت خونفشان | کز آتش غمت بدل که برگ نیشتر نکرد

تنها نه دوست از غم مرگت اثر گرفت
بود آتشی چنان که بهر خانه در گرفت

آه آن زمان که درد تنش را نزار کرد | و آثار مرگ بر رخ و نبض آشکار کرد

غم بزرگوار که آسیمه سر دوید | حالش بدید و گریهٔ بی اختیار کرد

شبلی رسید و ناله زد و بسمل اوفتاد | اسحاق آمد و مژه را اشکبار کرد

مستور خانه آمد و از سینه برکشید | آن تیر آه کز دل گردون گذار کرد

حالی بهم رسید که طفل و جوان و پیر	از هوش رفت و جامه خود تار تار کرد
آه از جفاے مرگ که با ما لے چنین	رحمے نکرد و شیوه جور اختیار کرد
المختصر چو جان به جهان آفرین سپرد	جا در کنار رحمت پروردگار کرد

چون هر کسی به درگهش امیدوار هست
آمرزش خداے که امرزگار هست

قصیده تهنیت سلامت ماندن شهزاده عالی گهر میر عثمان علیخان بهادر از آسیب تفنگ اطال الله بقاه

در بزمے که از طرف نواب مدار المهام بهادر بر پا شده بود مصنف باصرار بزرگان دولت باین اشعار لب به تهنیت کشاد

سنه ۱۹۰۱ ع

یارب این بزم چه بزمی است که زینت و ساز	هست هر گوشه تماشا کده نعمت و ناز
بارک الله زبزمے که نظیرش به جهان	خود ندیدست و نه بیند فلک عربده باز
بزم گاهیست همانا همه رنگ و همه بوی	جلوه گاهیست تو گوئی همه رنگ و همه ساز

پاس آئین ادب بین که باین جوش نشاط — خنده ها بر لب چون خندهٔ گل بی آواز

بنگری ساز زدنه از جنس دف و بربط و رود — بشنوی لحن وی نه از پردهٔ عشاق و حجاز

همه سرمست از آن می که بود هوشربای — همه مخمور نه زان باده که باشد غماز

دل به جوش آمده و مانده زبانها خاموش — لب پرا ز زمزمه و خانه تهی از آواز

هیچ دانی که چرا این همه جوش است و طرب — هیچ دانی که چرا اینهمه زیب است و طراز

مجلس تهنیت نو بر اقبال شهی است — میر عثمان علی زیب ده نعمت و ناز

گوهر تاج شهی زیور اورنگ دکن — آن همایون دم و فرخ رخ و تسلیم طراز

آنکه شهزادگیش فره شاهی دارد — هم بدان سان که حقیقت تبرا و ز مجاز

اختری هست که خورشید درخشان گردد — جوی فیضیست که دریای کرم باشد باز

چون نگه داشتش از حادثهٔ صعب خدای — از دکن غلغلهٔ مژده رسد تا بحجاز

هم برین مژدهٔ جان بخش توان خواند غزل — هم بشکرانهٔ این لطف توان کرد نماز

وقت آن است که بیخویش در آیی از جای — وقت آن است که بر خویش ببالی از ناز

وقت آن است که بی باک نوازی نی و چنگ — وقت آن است که بی پرده شوی زمزمه ساز

وقت آن است که هر شاخ درآید برقص / وقت آن است که هر برگ شود نغمه طراز

ای زمین وقت تو خوش هان ز سر ناز بچم / ای فلک عمر تو کم هان منشین از تگ و تاز

وقت آن است که دستی بدعا بردارم / وقت آن است که بخاک نهم روی نیاز

سر بخاک افگنم از عجز و پس آنگه گویم / کای خداوند جهان داد گر بنده نواز

تا جهان باشد و تا گردش دوران باشد / خسرو ملک دکن باد بدولت ممتاز

میر محبوب علیخان نظام آصفجاه / که رسد فیض عطایش ز دکن تا بحجاز

آنکه از معدلتش ره ز ستم شد کوتاه / آنکه از موهبتش دست کرم گشت دراز

ذوق مدحت گری شاه چنانم بربود / که دعا گویم و آنگاه به مدحت آیم باز

مدح خود گرچه ز آئین وفا هست شرطی / چه توان کرد که این رشته دراز است دراز

لاجرم ختم سخن وقف کنم این نامهٔ شوق / پس به آهنگ دعا باز شوم نغمه طراز

تا گل و لاله و نسرین دمد از سینهٔ خاک / گونه گون نقش زند تا فلک شعبده باز

باد خاک ره او قبلهٔ اصحاب کمال
باد سنگ در او کعبهٔ ارباب نیاز

قصیدۂ تشکر

ہر ہائنس نواب سلطان جہان بیگم، والیۂ عالیۂ کشور بھوپال

(بعطاے زر امداد ماہانہ دار العلوم ندوہ)

سنہ ۱۹۰۸ء

آنچه با دشت و چمن ابر بهاران کرده است — خسرو کشور بھوپال بما آن کرده است

ندوه را گر سر و سامان سزد از وی چه عجب — زانکه هر کار که او کرد بسامان کرده است

چون نگه کرد که دین نبوی در خطر است — لاجرم یاوری سنت و قرآن کرده است

رایت علم نگون بوده و افراشته است — چهرهٔ شرع حزین بوده و خندان کرده است

بهر مردان همه آئین عمل خواهد بود — آنچه در تربیت عالم نسوان کرده است

دانش آموختن پرده نشینان عفاف — مشکلی بود که از فکر خود آسان کرده است

کار آموزش و تعلیم زنان گرچه خوش است — نه بآن شیوه توان کرد که نادان کرده است

هرچه او گفت بآئین شریعت گفته است — هرچه او کرد به فرموده یزدان کرده است

طرح صد شیوه و رسم و روش تازه نهاد / وانچه از پیش روان یافت دو چندان کرده است

معدلت را به سیاست نتوان کرد بهم / وقت او خوش که هم این کرده هم آن کرده است

گوشهٔ مقنعه اش قیمت افسر بشکست / لقبش دهر نکو کرد، که «سلطان» کرده است

مدح غائب گره از خاطر من نگشاید / فلک را دوری بزم تو پریشان کرده است

بی کسان را که مهر تو بنواخته است / خستگان را نظر لطف تو درمان کرده است

هر کرا در چمن دولت افتاد گذر / صد هزاران گل امید به دامان کرده است

نامهٔ جود ترا ناطقه صد بار ز ذوق / خوانده است و دگر آغاز ز عنوان کرده است

خستهٔ دست نوال تو چه لعل و چه گهر / که به یم نیز همان کرد که با کان کرده است

چرخ از چشم جهان «رابعه» را گر بنهفت / باز در پیکر پاک تو نمایان کرده است

زنده تا دیر بمان کز پس بانوی من / آسمان نام تو آرایش دیوان کرده است

شبلی غمزده را مدح شهان شیوه نبود / لیک لطفت همه را بندهٔ احسان کرده است

ترکیب بند

برای مجلس عام ندوة العلماء

منعقدۂ ۴ ذی قعدہ سنہ ۱۳۲۶ھ بمقام لکھنؤ در ایوان ندوہ

ای کہ نیرنگ سراپردۂ عالم دیدی — جاہ کیخسرو و فر حشم جم دیدی

گونہ گون بازی گردون بہ نگاہ آوردی — پیکر آرائی این برشدہ طارم دیدی

مسند آرائی جم را بہ نظر آوردی — تاج سلجوقی و خم طرۂ دیلم دیدی

داستانہای جہانگیری خسرو خواندی — زور بازوی کمند افگن رستم دیدی

فرۂ افسر و دیہیم تماشا کردی — سر برافراختن رایت پرچم دیدی

ہم جہانگیری شمشیر و سنان بشنیدی — ہم طرازندگی خامہ و خاتم دیدی

الغرض ہرچہ جہان را سر و سامان باشد — ہمہ را دیدی و خود گیر کہ بیشم دیدی

خود گرفتم کہ در جلوہ گہ دولت و جاہ — آنچہ ہرگز نتوان دید تو آن ہم دیدی

لیک بالاتر ازین جملہ جہانے دگرست
کہ درو کالبدے دیگر و جانے دگرست

عالمے ہست کہ آنجا سخن از جان باشد
عالمے ہست کہ دردش ہمہ درمان باشد

عالمے ہست کہ ہر ذرۂ او را بہ فروغ
پنجہ در پنجۂ خورشید درخشان باشد

عالمے ہست کہ آن جا بہ رہ و رسم نیاز
چرخ و انجم ہمہ بر سر خط فرمان باشد

خاک او معتکف دیلم و سلجوق بود
درگہش سجدہ گہ قیصر و خاقان باشد

سخن آنجا رود از منبر و محراب دعا
گر حدیثے ہمہ از گنبد و ایوان باشد

تو حدیث از جم و کیخسرو و دارا گوئی
سخن آنجا ز مسیح و ز سلیمان باشد

سامری دم نتواند زدن آنجا کہ خود او
پنجہ برتافتۂ موسی عمران باشد

داستانہائے تو افسانۂ شاہ است و وزیر
حرف آن بزم ز پیغمبر و یزدان باشد

گفتگوئے تو ز توقیع و ز فرمان و آنجا
سخن از وحی و ز الہام و ز فرقان باشد

تو حدیث از جم و دارا بسرائی و آنجا
گفتگو از عمر و حیدر و عثمان باشد

ہیبت دُرّۂ عدل عمری برگویند
گر حدیثے ز دم خنجر خاقان باشد

تو به فرمودهٔ اسپنسر و بیکن نازی
سخن آنجا همه از گفتهٔ یزدان باشد
کم ز آئین جهانداری سولن نبود
آن اساسی که برآوردهٔ نعمان باشد
زین دو عالم که ترا در نظر آمد اکنون
تو کرا خواهی و کارت بچه عنوان باشد

هان نگوئیم که آن گیری و این بگذاری
حیف باشد که تو سررشتهٔ دین بگذاری

خوش بود این که ترا جاه و حشم هم باشد
لیک حیف است اگر حرمت دین کم باشد
ملک و دین هر دو بپا گشتهٔ نیروی هم اند
اندران کوش که این باشد و آن هم باشد
بایدت سعی بدان سان که بهر دو دوی
دین و دنیا بهم آمیزی و توام باشد
شرط اسلام نباشد که به دنیا طلبی
التفات تو به دین نبوی کم باشد
روز بازار بود فلسفه و هندسه را
نامهٔ شرع پراگنده و درهم باشد
رسم اسلام نباشد که تحصیل علوم
هیئت و هندسه بر شرع مقدم باشد
نکتهٔ شرع به فلسفه برابر نهی
یورپ ار گفت زند آن نیز مسلم باشد
حل هر مسئلهٔ فقه ز یورپ طلبی
شرع پیش تو ز تقویم کهن کم باشد

دین نه سنجی که ز آئین خرد دور بود
از ابوبکر و عمر هیچ به یادت ناید
در سخن بگذر داز سیرت و شان نبوی
انچه حق ست ترا در نظر آید باطل
کار ملت همه آشفته و ابتر گشته است
آنکه خود خاتمهٔ زندگیش این شده است

اینکه بیگانه به همرازی محرم باشد
گرمی بزم تو از سینهٔ زر اعظم باشد
هر چه گوئی همه از گفتهٔ ولیم باشد
انچه شهد است بکام تو همه سم باشد
صف جمعیت ما هم صف ماتم باشد
آه کو امت پیغمبر خاتم باشد

تو درین عزم که زر و زر و زمین نگذاریم
ما درین فکر که سر رشتهٔ دین نگذاریم

شکوه ام گر چه از چرخ حرون می باید
این چنین در سگه شرع لبین حال تباه
در دین گر قدرے نیز بود بس باشد
کار امروز به فردا نتوان باز گذاشت
فرصت از دست شد هر چه کنی زود بکن

حالت ندوه نه این مایه زبون می باید
خود به بینند و بپرسید که چون می باید
زان گذشتیم که بسیار فزون می باید
زین سپس انچه توان کرد کنون می باید
این نه کاری که در و صبر سکون می باید

این چنین کار بہ تمکین و سکون برناید
اندکے نیز درین شیوہ جنون می باید

کار ملت نہ بہ افسانہ و افسون باشد
سینۂ سوختہ و درد دروں می باید

شبلیا وقت دعا شد قلم از دست بنہ
آہ پرسوز و دل آغشتہ بہ خون می باید

ما نہ آنیم کہ جاہ و حشمے می خواہیم
داورا از تو نگاہ کرمے می خواہیم

قطعہ

معذرت ترتیب دستۂ گل

ہرزہ چند بہم یافتن و پیش کسان
عرضہ دادن نہ پسندیدۂ عاقل باشد

من ہم این کار نمی خواستم از دل امّا
چہ توان کرد چو فرمودۂ بیدل[1] باشد

دیباچہ الفاروق

من کہ یک چند زدم مہر خموشی برلب
کس چہ داند کہ درین پردہ چہ سودا کردم

[1] یعنے سید حامد حسین صاحب بیدل شاہجہان پوری،

پیکر تازہ کہ خواہم بہ عزیزان بنمود
لختے از ذوق، خودش نیز تماشا کردم

محفل از بادۂ دوشینہ تہی سود ہنوز
بادۂ تند تر از دوش بہ مینا کردم

باز خواہم کہ دمم در تن اندیشہ روان
من کہ دریوزۂ فیض از دم عیسی کردم

ہمنشین نکتۂ حکمت ز شریعت می جست
لختے از نسخۂ روح القدس املا کردم

شاہد راز کہ کس پردہ ز رویش نگرفت
گرہ از بند قبایش بہ فسون وا کردم

بسکہ ہر بار گہر پاش گذشتم زین راہ
دشت معنی ہمہ پر لولوے لالا کردم

خط منظوم

شمس العلما مولانا شبلی اپنے ایک غیر زباندان دوست کے خط کی داد جسکی اُردو صحیح اور با محاورہ تھی ذیل کی نظم مین دیتے ہین

دی یکے گفت کہ در ریختہ انشای سخن
شیوۂ ہست کہ مخصوص زباندان باشد

گفتم البتہ چنین است کہ گفتے، امّا
نیست کارے کہ برون از حد امکان باشد

مرد دانا بتواند کہ بہ تحصیل و بہ سعی
با عرب حرف زند، گرچہ ز ایران باشد

ما درین حرف کہ پیکے برساند بہ من
نامۂ را کہ گران مایہ تر از جان باشد

نامہ واکردم و بازش بسپردم کہ ببین
نامہ را خواند و بفرمود کہ شاک نیست درین
کہ بود؟ صاحب این نامہ و اصلش ز کجاست؟
گفتمش ریختۂ خامہ ..... ہست این
یارب آن دست و قلم در کنفِ حفظ تو باد

اینچنین حرف دل او یزنہ آسان باشد
کاین چنین حرف نہ در کارِ زباندان باشد
اعتبارِ گہر از فترخی کان باشد
گر دکن ہست نہ مرا ہیچو عزیزان باشد
تا جہان باشد و تا گنبدِ گردان باشد

تشبیب و غزل

تا نرگسِ تو عربدہ انگیز نبودہ است
بر بیدہ عجب[۱] ار گرم در آمیخت با غیار
واعظ! اگر ست کار بہ لعلِ لبش افتاد
داغم کہ بہارِ حسن مبین امسال

این مملکتِ حسن بلا خیز نبودہ است
شوخے کہ بہ انیز کم آمیز[۲] نبودہ است
زین گونہ حدیثِ تو دلاویز نبودہ است
بر عادتِ پشینہ جنون خیز نبودہ است

ہر چند غلط نیست کہ شبلی دل و دین باخت
این حرف ولے مصلحت آمیز نبودہ است

۱۹۰۹ء

۱؎ گرم آمیختن، گرمجوشی سے ملنا۔ ۲؎ کم آمیز، جو شخص لوگون سے کم ملتا ہو۔

رفتیم و گرفتیم عیارِ مہِ کنعان
حاشا کہ بہ خمیازۂ ذوقِ نظرے نیست

بیکار تر از او نبود در ہمہ عالم
آن دست کہ در حلقۂ طوقِ کمرے نیست

با نالہ خوش افتاد مرا، ورنہ تو دانی
کز نالۂ و زاریم امیدِ اثرے نیست

نے نالۂ مستانہ و نے گرمیِ آہے
امروز بکویت مگر آشفتہ سرے نیست

دانی کہ درین معرکہ با نام و نشان کیست؟
آن است کہ از نام و نشانش اثرے نیست

نے ذوقِ نگاہے و نہ ہنگامۂ عشقے
اے وائے بہ شہرے کہ در او فتنہ گرے نیست

. . . . ۱
در مملکتِ حسن مگر دادگرے نیست

۲۲ مئی

قربانِ دہان و لبِ آن شوخ کہ فرمود
شبلی غلط است این کہ مرا با تو سرے نیست

۱۹۱۱ء

من شبِ وصل این حیلہ فریبش دارم
کین سحر نیست، فروغِ رخِ زیبائے تو ہست

لذتِ لطف تلافیِ خمارش نکند
آہ ازان دل کہ بد آموزِ جفاہائے تو ہست

زاہدا ہیچ کسے را نبود رہ بہ بہشت
حکم اگر حکمِ تو، و رائے اگر رائے تو ہست

۱ یہ مصرع پورا نہیں،

دل نه آن چیز بود کز تو توان داشت دریغ
دیده اگر می رود از ذوقِ تقاضای تو هست

همنشین با تو درین مسئله ام نیست نزاع
اینکه گفتی که بود گناه از دل شیدای تو هست

رفت و آن مژده عدم لرزه و محشر گردید
فتنه هاے که نهان در قدِ رعنای تو هست

جز تو کس را نبود در دل تنگم راهے
خانهٔ مختصری هست و همین جای تو هست

از نظر رفتی و از شعبده پردازی حسن
هم چنان در نظرم جلوهٔ زیبای تو هست

اے که در قتل گه از بنده نشان می جوئی
این نه دیدی که سرے هست که بر پای تو هست

۲۴ مئی

می ندانم که شکر ریزی شبلی به سخن
هست از وے یا اثرِ لعل شکر خای تو هست

۱۹۱۱ء

توبه از باده نه کارِ من ناکس باشد
این قدر هم که اگرم عقل بود بس باشد

اے که گفتی ز ره و رسم تو نه این می باید
ما همانیم که هستیم و همین می باید

هان بیا تا کنم از بوسه نشان بر لبِ تو
شاهِ حسنے و ترا نقش نگین می باید

از تو با بوسه و آغوش تسلی نشوم
شب وصل است و سامان ترا زین می باید

لطف با قهر درآمیخته درکار است
خنده بر لب و چینی به جبین می باید

آید جهانم در نظر، از بخت خود هم تیره تر
آه از جفای چرخ دون، فریاد از بخت زبون
شبها درین جوش جنون، در باخته صبر و سکون
بنگر که چون در هر فنی، از دانه کردم خرمنی
گردون ندارد چون منی، فضل و هنر را مامنی
بازم باین خواری نگر، در گریه و زاری نگر
خویش دل آزاری نگر، وز بخت بد یاری نگر
اعدا ز یکسو در کمین، وز یک طرف گردون بکین
وین ناکسان چندین، با من طرف گشته چنین
در بیکسی اکنون همی، خوش کرده ام کنج غمی
آوخ که نبود ماتمی، نگذاشت در چشمم نمی
بنگر که با چندین هنر، از جور چرخ هفت گر
کاندر چنین حالی تبه، هر دم دهد داغ دگر

تا کی توان کردن بسر، آتش زده در جان و تن
گر جور ایشانم کنون، از دیده ریزد سیل خون
چون شمع با سوز درون، گریم بحال خویشتن
هم از گلی وز گلبنی، آراستم صد گلشنی
اینک بفکر روشنی، شمعیم در هر انجمن
حال تبه کاری نگر، وز چرخ خونخواری نگر
همواره خونباری نگر، از چشم خون پالای من
من با دل اندوهگین، افتاده در کنج غمین
از هر یک جان حزین، صد گونه بین رنج و محن
نی مونسی نی همدمی، تا راز دل گویم دمی
زخم دلم را مرهمی، نبود درین بیت الحزن
چون لاله ام خون شد جگر، ناسازی بختم نگر
از من که بگذارد خبر، در بزم آن شاه زمن

آن خسروِ عرش آستان، آن داورِ گیتی ستان — آن قبله‌گاهِ انس جان، آن خاتمِ پیغمبران

دانای اسرارِ نهان، روح الامینش پاسبان — گردون به ننگ چاکران، خاکِ درش را بوسه‌زن

پیش از همه شاهانش نگر، عیسی ثناخوانش نگر — چرخ از غلامانش نگر، دوران قدر ایوانش نگر

برتر ز کیوانش نگر، جبریل دربانش نگر — در بندِ احسانش نگر، آبای علوی هفت تن

عالم همه خاکِ رهش، قصرِ فلک عشرتگهش — وین بارگاهِ نه تهش، گشته کمینه خرگهش

گیتی و این هفت تهش، باشد غبارِ درگهش — وز جلوهٔ نورِ مهش، روشن شد این انجمن

آن تاجدارِ ملکِ دین، دارای اقلیم الیقین — دانای علمِ اولین، فرمان‌برش روح الامین

عالم شدش زیرِ نگین، چرخش همی بوسد زمین — آدم همان در ما و طین، او گشته میرِ انجمن

شاها مرا بنگر که چون، از دستِ این چرخِ حرون — شد دیده و دل جمله خون، هر لحظه در جوشِ جنون

چون غم بود از حد فزون، از خویش می‌آیم برون — رحمی بحالم تا کنون، آسایم از رنج و محن

مسکین نوازا دادگر، جز تو ندانم کس دگر — بیچارگان را چاره‌گر، هی شبلیِ شوریده سر

می نالد از دردِ جگر، بر حالِ زارش کن نظر — أنقذه یا خیر البشر من کل غم والحزن

در مدح سلطان عبدالحمید خان

هان دگر فصل بهار آمد و آراسته شد — بزم عیشی که درو نیست جز از باده سخن
گفت ساقی بحریفان که بر او مژدهٔ می — شیشه از خویش برون آمد و برخاست که من
مفت آنست خود امروز که بر رغم حسود — عهد با پیر مغان بسته و شد توبه شکن
زاهدا باده خور اینک به تقاضای بهار — در حرام است مرا هست گنه در گردن
چون بفردوس روا داشته است ایزد ما — هان دگر باده ننوشیم مگر در گلشن
ساقیا چند توان کرد حدیث از جم و کی — باده ام در ده و میگوئی هم از باده سخن
فتنه خفتست و جهان سرخوش و طالع بیدار — می توان خورد بیاد کرم شاه زمن
آن جوان بخت و جهان پیرو گیتی آرای — آنکه از بخشش او شد کف سائل معدن
مطلع تازه کنم پیشکش بزم حضور — مدح غالب نشود عقده کشای دل من

مطلع

ای شد از رای منیر تو جهانی روشن — آز را دوخته دست کرمت چشم و دهن
ذره از تابش احسان تو گردد خورشید — قطره از فیض نم جود تو شد دُر عدن

دانش از رائے مصیبت تو کند کسب کمال | خرد از فکرِ صحیح تو بیاموزد فن
دشمنت بسکه ز جان سیر بود در محشر | روح او پا نگذارد به نهانخانهٔ تن
باد گرز تو چو در معرکهٔ جنگ وزد | صورتِ برگِ خزان دیده بریزد سر و تن
داد را پایه شناس سخنے نیک نگر | تا چها داده ام از طبع رسا داد سخن
ضبط اوصاف تو بیرون بود از حدِ خیال | گرچه در مدح تو بسیار توانم گفتن
من که باشم که بمدح تو فرو ماند خرد | بر دعائیہ کنون ختم توان کرد سخن
تا زمان است ترا یار بود دولت و جاہ | تا جهان است موافق بودت چرخ کهن

بازبهار آمد و گل در چمن | چاک زد از جوش طرب پیرهن
بلبل خوش لحن نوا ساز کرد | مرغ چمن زمزمه آغاز کرد
نیست چو از لاله و گل جائے سرو | در چمن استاد ز یک پاے سرو

غزل که در دو سه ساعت گفته شد

نگاہے بر منِ مسکین خدا را | که گاہے شاہ بنوازد گدا را
فغان کز ہجر تاب و صبر و آرام | غمت نگذاشت در دل ہیچ جا را

نہ یاد آری گہے از خستۂ خویش
سخن را رہ نباشد در رہ انت

فرامش ساختی حرف وفا را
زتنگی ہمچو در غنچہ صبا را

کجا در بار گاہش بار بخشند
چو تسنیم[1] غریب بے نوا را

شد ہواے عرصۂ گیتی برنگ آتشین
بسکہ از تفتیدگی در ہیچ چیزی نم نماند

کز نسیم صبح گردد شعلہ چون مرغ کباب
شد حباب بحر ہمچون کوزۂ نادیدہ آب

تا نہ پنداری کہ خرم می رویم
از گداز شعلۂ غم ہمچو شمع
از فریب یار گیسوے کسے
خفتہ پاس چند بر دامان گل

از وطن با چشم پُر نم می رویم
بزم ہا را کرد برہم می رویم
زین جنان مانند آدم می رویم
زین گلستان ہمچو شبنم می رویم

شبلیا از گردش گردون دون
دوستان رفتند ما ہم می رویم

[1] اول تخلص بہ تسنیم میکرد ۱۲

اے غم عزیز دار وجودم کہ روز ہجر — صد آب بردا ز مژۂ ما گریستن
کافی نہ شد دو دیدہ پئے گریۂ فراق — دارم چرا براز ہمہ اعضا گریستن

فخریہ

شیر عرین سخن دربہ بربیان — نادرۂ روزگار شبلی نام آورم

اے گل باغ صباحت روے تو — سنبل تر بستۂ گیسوے تو
دیدہ برہم کے زند از فرط شوق — ہمچو نرگس ہر کہ بیند سوے تو
چو بہ گلگشت چمن رفتی زما — اے گل تر محو رنگ و بوے تو
سرو در گلشن بہ یک پا ایستاد — بہر تعظیم قد دلجوے تو

شبلی دل خستہ را دانی کہ کیست
او سگے ہست از سگان کوے تو

اے پسر از چہ رمیدی از ما — باز گو تا کہ چہ دیدی از ما
گفتۂ ترک وفا یعنے چہ — بافتی تردد غا یعنے چہ
گرچہ دور از تو جدا دیدستم — ہم بر ان عہد و مواعید ہستم

تو بیک دم زدن ای مه رخسار	گشته چون من از من بیزار
وقتها بزم سخن ساختمی	طرح بیت و غزل انداختمی
من بتو با دل ماتم زده	خسته، سوخته، غم زده
بی حجابانه هم از سر ذوق	عرض می داشتمی حالت شوق

هم تو پابند بجوشش مستی
عهد و پیمان و سنا می بستی

ای چهره نازک گل تر	زلف سیه تو سنبل تر
ای لعل تو سحر ساز کرده	چشمت در فتنه باز کرده
زود آمی که آتش غم سوخت	وزین شعله زفرق تا قدم سوخت
دور از غم تو باه و زاری	فریاد کنم زبیقراری
در هجر تو گاه با دم سرد	این تازه غزل سرایم از درد
کای رشک گل و سمن کجائی	وی تازه بهار من کجائی
بی تو همه شب تا دم خواب	افسانه روزمان کجائی

شبلی نغمہ توے سراید
کاے راحت جان وتن کجائی

نوید شادی مولوی محمد عمر صاحب

در عیش وطرب باز است امروز | جہان را کار با ساز است امروز
متاع عیش ہر سو جلوہ گر شد | طرب را روز بازار دگر شد
دگر شد تازہ عہد کامرانی | جہان شد وقف عیش و شادمانی
چنان ہر کس بجام و بادہ خو کرد | کہ زاہد توبہ بر دست سبو کرد
غم از گیتی متاع خود برون برد | مگر این مژدہ در گوش جہان خورد
کہ آن سرمایۂ فضل و ہنر را | فروغ دیدہ معنی ہنر را
بتاریخ فلان در روز ہمان | معین شد نکاح عید سامان
کنون در خدمت یاران صادق | کہ باشد قول و فعل شان موافق
محبت پیشگان آزرم جویان | براہ مہربانی گرم پویان
بود عرض از پے آنجاہ مقصود | کہ دو یک روز بیش از روز موعود

شرف بخشند غربت خانه‌ام را / دهند آبادی ویرانه‌ام را
زراه لطف کار من بسازند / غریبی را باحسانی نوازند

در مدینه منوره پیش روضه اطهر خوانند

اے بکرم کار جهان کرده ساز / مرهمه را پیش تو روے نیاز
چون بدرت آمده‌ام باامید / از کرم خویش مکن ناامید
چون بدرت آمدم امیدوار / سایه لطفی زسرم برمدار

ساقیا باز خیز وساغر ده / جام مے درده و مکرر ده
فصل گل آمد وبهار رسید / مے بده کاینکم خمار رسید
چون سر مدح دوستانم هست / باده درده که باده جانم هست

ازبس بیاد آن قد رعنا گریستیم / بیخود بزیر سایه طوبی گریستیم
باسوز سینه زادل شب تادم سحر / چون شمع در فراق تو شبها گریستیم
مارا زچرخ چشم وفاے نبوده است / من بروفاے سست احبا گریستیم
ازسادگی بوعده دونان فریفتم / اکنون چه سود گرهمه دریا گریستیم

عیبی بزرگ‌تر ز هنر در زمانه نیست
شبلی بحالِ مردمِ دانا گریستم

غزل آخرین

[redacted] فتاد
که فلان می زد و بیخود شد و سرشار افتاد

سخن از صومعه و اهلِ ورع چند کنی
که مرا کار بآن چشمِ قدح‌خوار افتاد

بسکه غارتگرِ حسنِ تو جهان برهم زد
یوسف از خانه بدر جست و ببازار افتاد

چه عجب گر نگهِ مستِ تو افتد بر من
باده بیرون فتد از جام چو سرشار افتاد

شیوهٔ مهر ز خوبان نتوان داشت طمع
که مرا کار باین طائفه بسیار افتاد

محتسب از پی و جمعی ز حریفان بکمین
شبلیا رندیِ پنهانِ تو دشوار افتاد

غزل دیگر

چند دور از رخِ تو همنفسِ غم باشم
چند چون زلفِ تو آشفته و درهم باشم

با من از صحبتِ آن شوخ خوش افتاد بس است
حاجتم نیست که مقبولِ دو عالم باشم

من به آن مایه نیرزم که به خلوت برسم
بس بود این که به بزم آیی و من

بسکه ای بت به جهانی سر کارت ترا
آن مبادا که من از راز تو محرم باشم

مستی بادهٔ الفت نه به اندازه بود
عجبی نیست که رسوای دو عالم باشم

من گدای در میخانه شدم از پی آن
که گران مغبچه‌ام جام دهد جم باشم

این کمان را نتوانیم که تازه بکشیم
شبلیا در فن شعر ارچه مسلم باشم

نامهٔ منظوم

هنگام سفر به دیار مصر و شام به یکی از یاران از بندر عدن نوشت

چون کمر بستم بعزم این سفر از روی عزم
دشمن و هم دوست را در پیچ و تاب انداختم

هر کسی را بس شگفت آمد که حاصل چیست ازین
تا چرا خود را بدین سان در عذاب انداختم

هر یکی پندم همی داد و همی گفتی که من
زین سخن از عارض معنی نقاب انداختم

چون لجاجت را ز حد بردند گفتم بس کنید
هر چه بادا باد من کشتی در آب انداختم

تمت بالخیر